

УДК (1-11)(430):336,227«1953»

Ірина Афоніна*

АНТИСТАЛІНСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1953 р. У СХІДНІЙ НІМЕЧЧИНІ: ВНУТРІШНЬОНІМЕЦЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто міжнародні й внутрішні аспекти першого в історії «холодної війни» антисталінського повстання у Німецькій Демократичній Республіці. Досліджено його передумови, причини поразки, а також наслідки подій червня 1953 р. для подальшого розвитку Німеччини.

Ключові слова: антисталінський рух, НДР, народне повстання 17 червня, ФРН, СРСР, США, «народна демократія», Соціалістична єдина партія Німеччини, опозиція.

В статье изучены международные и внутренние аспекты первого в истории «холодной войны» антисталинского восстания в Германской Демократической Республике. Исследована предыстория, причины поражения, а также последствия событий июня 1953 г. для последующего развития Германии.

Ключевые слова: антисталинское движение, ГДР, народное восстание 17 июня, ФРГ, СССР, США, «народная демократия», Социалистическая единая партия Германии, оппозиция.

The article examined the international and domestic aspects of the first in the history of the Cold War, anti-Stalinist revolt in the German Democratic Republic. Investigated the background, reasons for defeat, as well as the impact of the events of June 1953 for the further development of Germany.

Key words: anti-Stalinist movement, GDR, a popular uprising on June 17, FRG, USSR, USA, «people's democracy», the Socialist Unity Party of Germany, the opposition.

Спроби руйнації «залізної завіси» і подолання суперечностей між країнами демократичного й соціалістичного табору були і залишаються об'єктом підвищеної цікавості як для вчених-істориків, так і для сучасних політиків. Вони тривали упродовж усієї «холодної війни», а деякі з них навіть стали ключовими для Німеччини історичними моментами.

Одним із перших таких символічних моментів було народне повстання у Німецькій Демократичній Республіці у червні 1953 року. Воно знаменувало

---

* Афоніна Ірина – аспірантка відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України.

Науковий керівник – д. і. н., провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України Мартинов А.Ю.

собою початок кризи соціалістичних режимів сталінського типу у Східній Європі, що знаходилася під сильним радянським впливом.

Зрозуміло, що вивчення цієї історичної події тривалий час залишалось політично заангажованим, лише після 1990 р. ми можемо знайти більш-менш вільні від ідеологічних упереджень наукові дослідження. Зазначена проблема заслуговує на увагу й у вітчизняній історіографії, оскільки розкриває не лише соціально-історичну природу поглиблення кризи радянської моделі тоталітарного соціалізму, а й доповнює загальну картину поетапного розвитку ідей свободи та демократії у Східній Європі після завершення Другої світової війни.

Метою статті є дослідження передумов, причин та наслідків масового соціального невдоволення у НДР. Вирішення цього завдання вимагає аналізу внутрішньонімецьких і міжнародних наслідків народного повстання у НДР у середині червня 1953 року. Передусім доцільно розглянути основні історіографічні підходи до висвітлення цієї проблеми, визначити причини загострення соціального невдоволення, що не вписалося у «класичні» визначення революційної ситуації, коли «верхи не можуть керувати по-старому, а низи не можуть жити за цих умов». Також для з'ясування місця цих подій у подальшій політичній історії двох німецьких держав та Європи загалом потрібно не лише прослідкувати, як розгорталися події, а й висвітлити безпосередні наслідки першої спроби антирадянського повстання у Східній Німеччині.

Уже перші дослідження народного повстання у НДР стали джерелом ідейно-політичних суперечок між істориками «східного табору» та істориками західних країн, передусім ФРН. Парадигма тлумачення подій 17 червня 1953 р. у СРСР і Німецькій Демократичній Республіці відповідала вимогам класового підходу і розглядалася як справа контрреволюційного перевороту, організованого західнонімецькими агентами. Зокрема, таку позицію послідовно відстоював керівник НДР Е. Хонеккер¹.

Зрозуміло, що у цієї історіографічної версії подій не було фактичного підтвердження, оскільки східнонімецькі робітники повстали через збільшення норм виробітку та зменшення тарифів оплати праці. Тобто, якщо поглянути з марксистської точки зору, йшлося про «антипролетарську політику» формально робітничої держави, яка на ділі проводила курс жорсткої експлуатації робочої сили. Зрозуміло, що подібні твердження потужно підривали ідеологічні засади існування НДР, через що глибокі дослідження цієї теми за часів існування Німецької Демократичної Республіки не віталися. Водночас з цих же причин у Федеративній Республіці Німеччині народному повстанню 17 червня 1953 року приділялася особлива увага, оскільки західнонімецькі науковці робили все можливе, щоби поставити під сумнів легітимність існування НДР².

---

¹ *Honecker Erich*. Aus meinem Leben. – Berlin. – 1980. – S. 22.

² *Bust-Bartels Axel*. Der Arbeiteraufstand vom 17 Juni 1953. Ursachen, Verlauf und gesellschaftspolitische Ziele // Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage Das Parlament. – 1980. – 21 Juni. – S. 4.

Про запеклий характер ідеологічних дискусій з обох боків свідчить, передусім, мемуаристика. Наприклад, на початку 1950-х рр. Віллі Брандт розпочинав свою політичну кар'єру у Західному Берліні, тому аналіз подій 17 червня 1953 р., поданий ним у своїх «Спогадах», базується на соціал-демократичному баченні соціально-політичних проблем і загалом є досить виваженим³.

Також в епоху «холодної війни» точилася гостра дискусія з приводу «підбурювання» населення НДР до протестів з боку західнонімецьких спеціальних служб. Одним із перших таку версію перебігу подій підтримав відомий радянський агент у Федеральній службі безпеки ФРН Хайнц Фельфе. Він безпосередньо пов'язав повстання 17 червня 1953 р. із «провокаціями» спецслужб ФРН, хоча і заперечував наявності внутрішніх підстав для протестів⁴.

На противагу йому керівник спецслужб ФРН Рейнхард Гелен аргументовано стверджував, що події 17 червня 1953 року та їхній розголос фактично по всій східнонімецькій державі були несподіванкою не лише для бундесканцлера К. Аденауера, а й для західнонімецьких спеціальних служб⁵.

Своєю чергою, відомий західнонімецький соціал-демократ Егон Бар побачив у цих подіях початок кризи авторитарної моделі соціального розвитку НДР⁶.

Сучасні західнонімецькі історики, які досліджують політичну боротьбу у верхівці «Соціалістичної єдиної партії Німеччини», звернули увагу на неоднозначну реакцію вищих керівників партії та східнонімецьких спеціальних служб на народні заворушення. Зокрема, Еріх Мільке, статс-секретар Головного управління захисту економіки (початкова назва служби безпеки НДР), використав їх, щоб зміцнити позиції державної таємної поліції у структурі влади східнонімецької держави⁷. Своєю чергою, перший секретар СЄПН Вальтер Ульбріхт навіть після придушення повстання був переконаний, що курс на прискорення побудови радянської моделі соціалізму цілком виправданий. Тому він використав факт заворушень щоби усунути від влади своїх опонентів у керівництві СЄПН⁸. За таких умов найпрагматичнішою виявилася позиція, якої дотримувався Вільгельм Пік – він переконував товаришів по партії у потребі обережної корекції курсу, аби не давати додаткових козирів керівництву ФРН⁹.

Такої ж думки дотримувалися і радянські керівники, намагаючись схилити до неї офіційне керівництво НДР. Керівник радянської місії у Східному Берліні Володимир Семенов, визнаючи неминучість радянського

---

³ *Брандт В.* Воспоминания // Вопросы истории. – 1991. - №1. – С. 101.

⁴ *Felfe Heinz.* Im Dienste des Gegners. 10 Jahre Moskaus Mann im BND. – Hamburg. – 1986. – S. 11.

⁵ *Gehlen Reinhard.* Der Dienst. Erinnerungen 1942-1971. – Mainz. – 1971. – S. 83.

⁶ *Bahr Egon.* Zu meiner Zeit. – München. – 1996. – S. 127.

⁷ *Otto Wilfriede.* Erich Mielke. Aufstieg und Fall eines Tschekesten. – Berlin. – 2000. – S. 203.

⁸ *Frank Mario.* Walter Ulbricht. Eine deutsche Biographie. – Berlin. – 2001. – S. 229.

⁹ *Badstübner Rolf, Loht Wilfried.* Wilhelm Pieck – Aufzeichnungen zur Deutschlandpolitik 1945–1953. – Berlin. – 1994. – S. 220.

військового втручання з метою придушення повстання, у своїх спогадах переповідає, як непросто це рішення давалося Кремлю¹⁰. Радянський лідер М.Хрущов був вимушений рахуватись із загальною логікою радянсько-американського протистояння як на німецькій землі, так і у глобальному масштабі¹¹.

За придушення народного повстання у Берліні керівництво СРСР засуджували не лише радянські дисиденти (серед них і О.Солженіцин), а й західноєвропейські ліві¹². Тому в цей час в офіційній радянській, а згодом і російській історіографії закріпилася теза, що заперечує факт розстрілу радянських солдат із групи військ у НДР, які в червні 1953 р. відмовилися стріляти у мирних німців¹³. Ми знаходимо її вже у перших дослідженнях цих подій.

Натомість, Стефан Брандт уже 1953 року стверджував, що у відповідь на відмову радянських піхотинців стріляти у робітників за рішенням військового трибуналу вони були розстріляні¹⁴.

Західнонімецькі історики ледь не щороку (зазвичай до роковин повстання) видавали нові роботи з даної проблематики, але до 1990 р., коли за результатами об'єднання Німеччини були відкриті таємні архіви колишньої НДР, нових документів до наукового обігу не вводили¹⁵.

Однією із перших монографій, підготовлених на основі дослідження нових архівних фондів, стала праця Дитріха Торстена «17 червня 1953 в НДР. Збройне придушення народу»¹⁶. Згодом Олександр Галлус проаналізував реакцію німецьких парламентарів впродовж 1954–1990 рр. на рецепції історичного досвіду народного повстання 17 червня¹⁷. Широке історіографічне узагальнення думок істориків Німецької Демократичної Республіки з цього приводу здійснив відомий західнонімецький історик Юрген Кочка¹⁸.

Томас Флеммінг у монографії «День німецької єдності. 17 червня 1953», використовуючи широку документальну базу, показав, як страйк східно-

---

¹⁰ *Semjonow Wladimir. Von Stalin bis Gorbatschow. Ein halbes Jahrhundert in diplomatischer Mission 1939-1991. – Berlin. – 1995. – S. 129.*

¹¹ *Филитов А.М. Германия в советском внешнеполитическом планировании. 1941–1990. – М. – 2009. – С. 100.*

¹² *Adomeit Hannes. Imperial Overstretch. Germany in soviet Policy from Stalin to Gorbachev. An Analysis based on New Archival Evidence, Memoirs and Interviews. – Baden-Baden. – 1998. – S. 19.*

¹³ *Филитов А., Водопьянова З. Волнения в Берлине в июне 1953 // Родина. – 2002. – № 10. – С. 11.*

¹⁴ *Brandt Stefan. Der Aufstand. Vorgeschichte, Geschichte und Deutung des 17 Juni 1953. – Stuttgart. – 1953. – S. 199.*

¹⁵ *Baring Arnulf. Der 17.Juni 1953. – Stuttgart. – 1983. – S. 28.*

¹⁶ *Diedrich Torsten. Der 17.Juni 1953 in der DDR. Bewaffnete Gewalt gegen das Volk. – Berlin. – 1991. – S. 190.*

¹⁷ *Gallus Alexander. Der 17.Juni im deutschen Bundestag von 1954 bis 1990 // Aus Politik und Zeitgeschichte. – 1993. – №25. – S. 12–21.*

¹⁸ *Kocka Jürgen. Historische DDR-Forschung. Aufsätze und Studien. – Berlin. – 1993. – S. 98.*

берлінських будівельників 16 червня 1953 р. швидко перетворився на заворушення у більш як 500 містах та населених пунктах НДР¹⁹. Вольфганг Ріббе детально розглянув персональні історії активістів та ініціаторів народних повстань червня 1953 р., зокрема, Ерні Дорн (1911–1953), на заклики якої й виступили проти влади східноберлінські будівельники²⁰.

У другій половині 1990-х та на початку 2000-х рр. увага істориків уже об'єднаної Німеччини була прикута до дослідження регіональних аспектів досліджуваного нами повстання. Наприклад, Удо Грасхофф детально висвітлив перебіг подій 17 червня 1953 р. у Халле²¹, Карін Грюнвальд та Маттіас Пюле по годинах зобразили, як розгорталася подія того дня у Магдебурзі²², а Хайді Рот довела, що невдоволення соціальним становищем було властиве не лише мешканцям великих та середніх міст, а й невеликих містечок, тісно пов'язаних із сільською округою²³. Загалом червневі події 1953 року знайшли достойне місце в історії опозиційного руху Німецької Демократичної Республіки²⁴.

Народне повстання у НДР, попри його придушення, мало широкий резонанс і, як наслідок, вплинуло на розвиток опозиційних антирадянських рухів у Польщі та Угорщині²⁵.

Цікаво, що за умов «холодної війни» уряд США не зреагував на подібні події у Німеччині. Паралельно тривала Корейська війна 1950–1953 рр. і Вашингтон не був готовий відкривати «другий фронт» у Європі. До того ж, Радянський Союз мав тут військово-технічну перевагу, яка не могла бути компенсована навіть перевагами США у сфері ядерної зброї²⁶.

Увага до подій червня 1953 року зберігається й донині. Південно-корейський історик Донг-Кі Лі, знаходячи аналогії між подоланням розколу Німеччини та становищем нині розколотої Кореї, аргументовано стверджує, що події 1953 року підтвердили, що можливість швидкого мирного об'єднання Німеччини була лише ілюзією²⁷.

Тож, німецьке питання в останні роки життя Й.Сталіна було в центрі не

---

¹⁹ *Flemming Thomas*. Kein Tag der deutschen Einheit. 17 Juni 1953. – Berlin. – 2003. – S. 111.

²⁰ *Ribbe Wolfgang*. Der 17 Juni 1953 in Berlin. – Berlin. – 1993. – S. 299.

²¹ *Grashoff Udo*. Der 17 Juni 1953 in Halle – ein Tag der Zivilcourage. – Halle. – 2001. – S. 81.

²² *Grünwald Karin, Puhle Matthias (Hg.)*. Magdeburg 17 Juni 1953. – Magdeburg. – 1993. – S. 29.

²³ *Roth Heidi*. Der 17 Juni 1953 in Görlitz. – Dresden. – 1998. – S. 56.

²⁴ *Neubert Ehrhardt*. Geschichte der Opposition in der DDR. 1949–1989. – Berlin. – 1998. – S. 81.

²⁵ *Foitzik Jan (Hg.)*. Entstalinisierungskrise in Ostmitteleuropa 1953–1956. Vom 17 Juni bis zum ungarischen Volksaufstand. Politische, soziale und nationale Dimensionen. – Paderborn. – 2001. – S. 47.

²⁶ *Ostermann Christian*. Die Vereinigten Staaten und der Aufstand vom 17 Juni 1953 // Deutschland Archiv. – 1997. - №30. – S. 350–368.

²⁷ *Dong-Ki Lee*. Option oder Illusion? Die Idee nationalen Konföderation im geteilten Deutschland. 1949-1990. – Berlin. – 2010. – S. 18.

лише ідеологічного, а й геополітичного протистояння СРСР та Заходу. Ще у жовтні 1948 року У.Черчілль пропонував зажадати від СРСР виведення окупаційних військ із Німеччини та Австрії, ліквідації Комінформбюро, надання міжнародним монополіям доступу до експлуатації радянських ресурсів²⁸. Логічно, що така позиція Заходу зумовлювала жорстку відповідь Сталіна. Однак після його смерті здавалося, що можливі зміни.

Загалом, на громадську думку у Східній Німеччині мали помітний вплив два принципових фактори стратегічного характеру. По-перше, східні німці досить прохолодно поставилися до ідеї Вальтера Ульбріхта сталінськими методами будувати соціалізм у НДР. По-друге, вагомим фактором стало західнонімецьке економічне диво, викликане господарськими реформами у повоєнній ФРН (1948-1952 рр.), яке супроводжувалося динамічним зростанням рівня життя широких верств суспільства.

Вражаючі успіхи Федеративної Республіки Німеччини в економічній сфері стали можливими завдяки працьовитості й цілеспрямованості, наявності значної кількості відносно дешевої робочої сили і вдалій валютній реформі міністра економіки ФРН Людвіга Ерхарда. Не менш важливими факторами стали сприяння розвитку приватного підприємництва та інвестиції у нові галузі промисловості. Також у цей період ФРН знаходилася під американською військово-політичною «прасольською», а її військові витрати до вступу у НАТО (травень 1955 року) і відновлення бундесверу були відносно незначними. Звичайно, не менш стимулююче значення для розвитку західнонімецької економіки мала американська допомога за планом Маршалла.

Натомість радянська окупаційна адміністрація на Сході Німеччини підтримувала протилежний економічний курс. Зокрема, заборонялася діяльність незалежних від партії вільних профспілкових об'єднань, а на селі поступово здійснювалася колективізація колишніх юнкерських господарств й обмеження приватновласницьких відносин²⁹.

Східна Німеччина залишалася основним джерелом отримання Радянським Союзом репарацій, і це створювало додаткове психологічне напруження. Крім того, відразу після смерті Й.Сталіна 5 березня 1953 р. у вищому радянському керівництві загострилася боротьба за владу. М.Хрущов вирішив використати проти Л.Берії компрометуючі останнього гіпотетичні плани вирішення німецького питання за австрійським сценарієм³⁰. Щоправда, за рік до смерті, намагаючись запобігти включенню ФРН до західних військово-політичних структур, Й.Сталін уже пропонував вирішити німецьке питання на основі ідеї набуття майбутньою об'єднаною Німеччиною статусу нейтральної

---

²⁸ Порохов С. Битва імперій: Англія проти Росії. – СПб., 2008. – С. 332.

²⁹ Ackmann Anton. Über den einzig möglichen Weg zum Sozialismus // Neues Deutschland. – 1948. – 24 September. – С. 1.

³⁰ Besymenski Lew. 1953 – Berija will die DDR beseitigen // Die Zeit. – 1993. – 15 Oktober. – S. 7.

держави. Втім, з точки зору політичних реалій того часу, подібна ідея була такою ж екзотичною, як, наприклад, заявка СРСР на вступ до НАТО.

У липні 1952 року В. Ульбріхт закликав прискорити процес побудови соціалізму і перетворення «Соціалістичної єдиної партії Німеччини» на комуністичну партію «нового типу». Пропонувалося згортання приватного сектору економіки НДР та створення «народних підприємств». Втім, заходи щодо запровадження планового господарства замість ринкових відносин не допомагали вирішувати потреби суспільства у споживанні. До того ж, у країні постійно зростала кількість поліції, яка наприкінці 1952 р. досягла 90200 поліцейських, а тому неухильно збільшувалися бюджетні витрати на утримання каральних органів влади³¹.

Особливо яскравою ситуація у НДР виглядала на тлі досягнень західнонімецького економічного буму доби становлення соціального ринкового господарства.

Навесні 1953 року поширилася ідеологічна і практична боротьба проти участі молоді у діяльності євангелічних та католицьких релігійних громад, що у своїх крайніх виявах була подібна до радянських антирелігійних кампаній 1920-х років. Водночас посилилася і боротьба з «ворожими елементами».

5 березня 1953 року помер радянський лідер Й.Сталін. У радянському керівництві розпочалася боротьба за владу між Георгієм Маленковим, В'ячеславом Молотовим, Лаврентієм Берією та Микитою Хрущовим. Утім, увага до подій у НДР не зменшувалася, адже ця країна розглядалася як військово-політичний форпост Радянського Союзу в Європі та своєрідна «вітрина» соціалізму.

3–4 червня 1953 року В. Ульбріхт та О. Гротеволь мали у Кремлі бесіду з М.Хрущовим, Л.Берією та В.Молотовим. Керівництво СРСР наполягало на необхідності здійснення нового курсу прискореної побудови соціалізму радянського зразка. Верховний комісар СРСР у Німеччині Володимир Семенов визнавав, що такий новий курс зустрів критику навіть у середовищі СЄПН. Це, своєю чергою, дало привід В.Ульбріхту посилити позиції своїх прихильників у апараті партії та одержавлених професійних спілках, які за західними стандартами можна було назвати конформістськими щодо інтересів роботодавців.

Усі ці тенденції разом стимулювали будівельників Східного Берліну у відповідь на збільшення норм виробітку з одночасним зменшенням зарплати 16 червня 1953 року розпочати страйк, який переріс у справжнє народне повстання і поширився практично на всі населені пункти НДР. Це була перша масштабна акція антирадянського спрямування у східноєвропейських країнах «народної демократії». Офіційні пояснення уряду Німецької Демократичної Республіки щодо причин заворушень базувалися на твердженнях про «саботажників та іноземних ворожих агентів», та краще за будь-яку пропаганду ззовні на пересічних німців діяв приклад споживацьких досягнень соціального ринкового господарства у ФРН. Варто зауважити, що до побу-

---

³¹ *Flemming Thomas. Kein Tag der deutschen Einheit 17.Juni 1953. – Berlin, 2003. – S. 19.*

дови Берлінського муру було ще далеко й інформація про ситуацію у першій на німецькій землі «державі робітників і селян» майже вільно доходила до громадян ФРН.

За офіційними даними близько 50 тис. мешканців Східного Берліну на час повстання працювали у Західному Берліні, де отримували зарплату у західнонімецьких марках. Тепер влада пропонувала їм працювати більше, а заробляти менше, мотивуючи це абсурдною ідеєю про необхідність більше виробляти зараз заради того, щоби краще жити в майбутньому. Зрозуміло, що це не відповідало не лише масовим соціальним очікуванням, а й технологічним робочим нормам. «Стаханівські методи» доби ранньої індустріалізації у Радянському Союзі навряд чи були прийнятні для розвиненого східнонімецького робітничого класу як з точки зору соціальної психології, так і через політичну ситуацію того періоду. ССПН була не в захваті від гасла проведення вільних виборів, адже під час них громадяни НДР могли обрати соціальні стандарти вільного від спадку сталінізму західного світу. Подібним «саботажникам» погрожували замінити їх на робочих місцях працівниками із радянських республік (Казахстану або Киргизії), використовуючи, як бачимо, відверто ксенофобські гасла у контрпропаганді³².

Безпосередньо під час народних протестів у радянській східній частині Берліна західноберлінська поліція не змогла підтримати робітників, коли радянські війська відкрили стрілянину у натовп на Потсдамерплатц. У Лейпцигу та Дрездені для подолання заворушень було застосовано танки. Так само радянські війська діяли й у Герліці, Халле, Магдебурзі. Звідусіль лунали вимоги вивести радянські війська і провести вільні вибори на території всієї Німеччини. У Біттерфельді страйковий комітет тимчасово захопив владу у місті. Активістами повстання була молодь у віці 16-17 років. Після придушення повстання у Магдебурзі 28 червня 1953 р. за рішенням радянського військового трибуналу було розстріляно 18 радянських солдат, які відмовилися виконати наказ стріляти у цивільних німців. Радянський Союз називав цю інформацію продукцією праворадикального емігрантського угруповання «Національний трудовий союз» (НТС). Показово, що заворушення поширилися і на сільську місцевість у всіх 15 округах НДР та 217 містах й населених пунктах по всій країні.

Уже 20 червня 1953 року розпочалися судові процеси над провокаторами та ворожими агентами. За офіційними даними, на початок 1954 року було засуджено 3449 громадян НДР на терміни від п'яти до п'ятнадцяти років. За соціальним складом це були робітники, підприємці, селяни та безробітні.

20 серпня 1953 року О.Гротеволь та В.Ульбріхт знову зазнали критики з боку Кремля. Утім, Радянський Союз виділив Німецькій Демократичній Республіці черговий мільярдний кредит, а також надав продовольчу допомогу. Німецькі лідери погодилися на перегляд норм виробництва та тарифних виплат.

---

³² *Flemming Thomas. Kein Tag der deutschen Einheit 17.Juni 1953. – S. 35.*

Зауважимо, що незадовго до цього, 26 червня 1953 року, було заарештовано Л. Берія, якому інкримінували ледь не «втрату» НДР³³. Проекти технократичних реформ, які він готував, було згорнуто. За місяць (24–26 липня 1953 року) на пленумі ЦК СЄПН В.Ульбріхт зміг витримати критику й утриматися при владі, у чому йому істотно допомогла поразка Л.Берії у внутрішній кремлівській боротьбі. Також В.Ульбріхта підтримав М.Хрущов. Як наслідок, через внутрішньопартійну «чистку» і боротьбу проти соціал-демократичної ідеології до початку 1954 року із СЄПН було виключено близько 24 тис. членів партії.

Реакція демократичних західних країн на ці події була досить пасивною. Державний секретар США Джон Фостер Даллес рекомендував лише використати повстання в «пропагандистських цілях». Він переконав президента США Д.Ейзенхауера у доцільності застосування проти СРСР «доктрини відкидання» зі Східної Європи. Однак, про «жорсткі» методи протидії не йшлося. Виникла ідея створення волонтерського «Корпусу миру». У ситуації, що склалася, особливу позицію обійняв У. Черчілль. Він був стурбований перспективою анархії у радянській зоні і відверто писав у листі до бундесканцлера К.Аденауера від 25 червня 1953 року, що «мир у Європі накладає особливу відповідальність на ФРН»³⁴.

Підсумовуючи нашу розвідку, маємо зауважити, що для ФРН повстання 17 червня 1953 року стало джерелом актуалізації суспільної енергії, спрямованої на поступове досягнення єдності Німеччини. Це була моральна перемога Західнонімецької держави над Східною. 23 червня 1953 року К.Аденауер очолив траурні заходи з вшанування пам'яті громадян НДР, що загинули під час повстання. Він послався на слова Карла Маркса про те, що «робітники повстали, але не перемогли». Показово, що 3 липня 1953 року навіть депутати західнонімецької комуністичної партії у бундестазі проголосували за оголошення 17 червня «Днем німецької єдності та свободи»³⁵. Лише 3 жовтня 1990 р. після возз'єднання Німеччини дата національного свята німців змінилася. Повстання у НДР засвідчило, що радянська модель тоталітаризму вступила у стадію кризи, яку вона так і не пережила. Радянський Союз раз і назавжди втратив наступальну ініціативу у «холодній війні».

---

³³ Нариси історії Росії. – К., 2010. – С. 701.

³⁴ Churchill an Adenauer, 25.6.1953 // Der Volksaufstand vom 17 Juni 1953. – Bonn. – 1953. – S. 88.

³⁵ Bundesgesetzblatt. – Teil 1. Nr.45. – 7.8.1953. – S. 1.